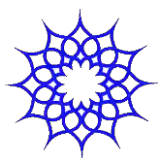

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه همگانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد / رشته زبان‌شناسی گرایش همگانی

استعاره‌های حوزه مفهومی «ترس» در زبان فارسی:

رویکردی شناختی و پیکره‌ای

استاد راهنما:

دکتر آرزیتا افراشی

استاد مشاور:

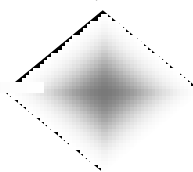
دکتر سید مصطفی عاصی

پژوهشگر:

بیتا قوچانی

سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۵

سپاسگزاری:

بی تو جانا قرار نتوانم کرد
احسان تو را شمار نتوانم کرد
گر بر تن من زبان شود هر مویی
یک شکر تو از هزار نتوانم کرد

سپاس بیکران پروردگار یکتا را که هستیم بخشید و به طریق دانش رهنمونم شد و به همنشینی رهروان علم مفتخرم نمود و خوشه چینی از معرفت را روزیم ساخت.

در طول دوران تحصیل و تهیه این پایان نامه از راهنمایی ها و مساعدت های اساتید و سروران عزیزی بهره برده ام که در اینجا لازم است از ایشان مراتب سپاس قلبی و تشکر خالصانه خود را ابراز نمایم.

از استاد راهنمای عزیزم سرکار خانم دکتر افراشی که مرا در انتخاب موضوع و نگارش این پایان نامه با صبری مثال زدنی راهنمایی نمودند، صمیمانه تشکر می نمایم. همراهی ایشان در تمامی مراحل را هیچ گاه فراموش نخواهم کرد.

از استاد مشاورم جناب آقای دکتر عاصی که با مهربانی ها و راهنمایی هایشان یاریگرم بودند بسیار سپاسگزارم.

از استاد عزیز سرکار خانم دکتر رستم بیگ که قبول زحمت فرموده، مطالعه و ارزیابی این پایان نامه را عهده دار گشتند متشکرم.

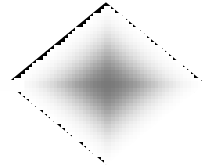
قدردان حضور استاد بی بدیل و بزرگوایم جناب آقای دکتر دبیرمقدم در طول دوران تحصیل در پژوهشگاه هستم و خداوند را شاکرم، فرصتی دست داد تا از محضرشان بهره برم. از ایشان که با سعه صدر و مهربانی پاسخ گوی سؤالات بی شمارم بودند تشکر فراوان دارم.

لطف دوستان عزیزم در پژوهشگاه را که با صرف وقت و در اختیار گذاشتن منابع مرا یاری نمودند همیشه در ذهن دارم.

همچنین فرصت را غنیمت شمرده تا از بزرگواری و تشویق های اساتید عزیزم در پژوهشگاه در طول دوران تحصیل نهایت سپاس و قدردانی را به جای آورم.

و در پایان یاد می کنم از مهربان فرشتگانی که لحظات ناب باور بودن، لذت و غرور دانستن، جسارت خواستن، عظمت رسیدن و تمام تجربه های یکتا و زیبای زندگیم، مدیون حضور سبز آنهاست، خانواده عزیزم.

تقدیم به :

در یادلی که در هیاهوی بی سامان شور و اشتیاق وجود، دستم را گرفت و با صبری زیبا در برابر طوفان نادانسته‌هایم، در مسیر تحصیل هدفمند دانش راهنمایم شد:

سرکار خانم دکتر آزیتا افراشی

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی استعاره‌های مفهومی «ترس» در پیکره‌ای نمونه از زبان فارسی می‌پردازد. در این پژوهش تلاش شده است تا با بهره‌گیری از پایگاه داده‌های زبان فارسی، پیکره‌ای متشکل از متون نوشتاری زبان فارسی معاصر که بیشترین شباهت را به زبان روزمره سخنوران فارسی‌زبان دارند نمونه‌گیری و سپس جملاتی که حاوی مفهوم «ترس» در قالب استعاره مفهومی بودند استخراج گردد. بدین منظور تعداد ۴۲ متن از نویسندگان معاصر انتخاب شد. پس از مطالعه پیکره، نگارنده ۷۱۹ جمله را برای تحلیل نهایی استخراج نمود و موفق به شناسایی ۶۰۰ مورد استعاره مفهومی در قالب ۵۱ نام‌نگاشت شد. سپس تلاش شد تا پربسامدترین نگاشت‌های استعاری و پربسامدترین حوزه‌های مبدأ مربوط به حوزه «ترس» مشخص شود. در گام آخر نیز اقدام‌هایی از بدن که با حس عاطفی «ترس» در ارتباط بودند مشخص شدند. در مجموع با توجه به یافته‌های پیکره‌ای مشخص شد که فارسی‌زبانان بیشتر از چه حوزه‌های مبدأ برای بیان مفهوم «ترس» استفاده می‌کنند. در خلال این پژوهش، نگارنده به دلیل بهره‌گیری از پیکره و در نتیجه دسترسی به بافت کلیدواژه‌های مفهوم «ترس» در قالب جملات شاهد، نتایج قابل توجهی را در تحلیل‌های استعاره‌های مفهومی به دست داد که از آن جمله می‌توان به حوزه‌های مبدأ و نام‌نگاشت‌های متداولی که در ساخت استعاره‌های «ترس» به کار می‌روند اشاره کرد. همچنین مشخص گردید که حوزه‌های مبدأ «ماده»، «نیرو» و «حرکت» پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ در پیکره هستند و در مفهوم‌سازی حوزه «ترس» به کار می‌روند. در پایان، مقایسه استعاره‌های مفهومی «ترس» با استعاره‌های عاطفی چون «خشم»، «شادی» و «شرم» صورت گرفت، همچنین در نهایت مقایسه استعاره‌های مفهومی این حس عاطفی بین یافته‌های این پژوهش در زبان فارسی و زبان‌های دیگر چون انگلیسی، آکان، عربی، لیتوانیایی، اسلواکی، آلمانی و چینی، جنبه‌های فرهنگی جالب توجهی را در این خصوص روشن ساخت.

کلیدواژه‌ها: معنی‌شناسی شناختی، استعاره‌ی مفهومی، عواطف، تحلیل پیکره‌مدار، ترس.

فهرست عناوین

- فصل اول کلیات پژوهش ۱
- ۱-۱. مقدمه ۲
- ۲-۱. مسئله پژوهش ۳
- ۳-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش ۵
- ۴-۱. جنبه نوآوری و جدید بودن در پژوهش ۶
- ۵-۱. پرسش‌های پژوهش ۶
- ۶-۱. فرضیات پژوهش ۷
- ۷-۱. روش‌شناسی پژوهش و روش گردآوری داده‌ها ۷
- ۸-۱. سازمان‌بندی پژوهش ۸
- ۹-۱. موانع پژوهش ۹
- ۱۰-۱. کاربردهای پژوهش ۹
- فصل دوم پیشینه پژوهش ۱۰
- ۱-۲. مقدمه ۱۱
- ۲-۲. استعاره‌های مفهومی در آثار غیرایرانی ۱۲
- ۱-۲-۲. ردی (۱۹۷۹): استعاره مجرا ۱۲
- ۲-۲-۲. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰): استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم ۱۲
- ۳-۲-۲. لیکاف (۱۹۸۶): زنان، آتش و چیزهای خطرناک ۱۳
- ۴-۲-۲. لیکاف (۱۹۹۲): نظریه معاصر استعاره ۱۳
- ۵-۲-۲. لیکاف و جانسون (۱۹۹۹): فلسفه در گوشت و خون ۱۴
- ۶-۲-۲. بارسلونا (۲۰۰۰): استعاره و مجاز بر سر دو راهی ۱۴
- ۷-۲-۲. کووچش (۲۰۱۰ [۲۰۰۲]): استعاره: مقدمه‌ای کاربردی ۱۴
- ۸-۲-۲. کووچش (۲۰۰۶): زبان، ذهن و فرهنگ ۱۵
- ۹-۲-۲. یو (۲۰۰۶): استعاره برگرفته از بدن و فرهنگ ۱۶
- ۳-۲. استعاره‌های مفهومی در آثار ایرانی ۱۷

- ۱-۳-۲. ساسانی (۱۳۸۲): *استعاره مبنای تفکر و زیبایی آفرینی*..... ۱۷
- ۲-۳-۲. گلفام و ممسنی (۱۳۸۷): بررسی راهبردهای شناختی استعاره و کنایه تصویری در اصطلاحهای حاوی اعضای بدن..... ۱۸
- ۳-۳-۲. گندمکار (۱۳۹۱): نگاهی تازه به چگونگی درک استعاره در زبان فارسی..... ۱۸
- ۴-۳-۲. افراشی، حسامی و سالاس (۱۳۹۱): بررسی تطبیقی استعاره‌های مفهومی جهت‌ی در زبان فارسی و اسپانیایی..... ۱۹
- ۵-۳-۲. افراشی و حسامی (۱۳۹۲): تحلیل استعاره‌های مفهومی: یک طبقه‌بندی جدید با تکیه بر نمونه‌هایی از زبان‌های فارسی و اسپانیایی..... ۱۹
- ۶-۳-۲. افراشی و یگانه (۱۳۹۴): استعاره‌های جهت‌ی در قرآن با رویکرد شناختی..... ۲۰
- ۴-۲. استعاره‌های حوزه عواطف در آثار غیرایرانی..... ۲۰
- ۱-۴-۲. لیکاف و کووچش (۱۹۸۷): مدل شناختی «خشم» در انگلیسی آمریکایی..... ۲۰
- ۲-۴-۲. گولز (۱۹۹۲): مفهوم «خشم» و «غصه» در فرهنگ‌های ژاپنی، سوئدی و آمریکایی و نقش استعاره در فرآیندهای مفهومی..... ۲۱
- ۳-۴-۲. ماتسوکوی (۱۹۹۵): استعاره‌های «خشم» در ژاپنی..... ۲۲
- ۴-۴-۲. یو (۱۹۹۵): عبارتهای استعاری «خشم» و «شادی» در انگلیسی و چینی..... ۲۳
- ۵-۴-۲. اپرسیان (۱۹۹۷): استعاره‌های عواطف و مفهوم سازی بین‌زبانی از عواطف..... ۲۳
- ۶-۴-۲. کووچش (۲۰۰۰): استعاره و عواطف..... ۲۴
- ۷-۴-۲. سرل (۲۰۰۱): رویکردی شناختی به نقش اندام‌واژه‌ها در مفهوم‌سازی استعاره‌های عواطف..... ۲۴
- ۸-۴-۲. سوریانو (۲۰۰۳): مروری بر مقایسه استعاره‌های «خشم» در زبان انگلیسی و اسپانیایی..... ۲۵
- ۹-۴-۲. ویرژبیتسکا (۲۰۰۹): زبان و فرا زبان: مباحثی کلیدی در بررسی عواطف..... ۲۶
- ۱۰-۴-۲. چن (۲۰۱۰): مطالعه شناختی استعاره‌های «خشم» در اصطلاحات انگلیسی و چینی..... ۲۶
- ۱۱-۴-۲. آنسا (۲۰۱۰): اساس فرهنگی استعاره‌های مفهومی: مطالعه موردی عواطف در زبان‌های آکان و انگلیسی..... ۲۷
- ۱۲-۴-۲. اسنوا (۲۰۱۱): مفهوم‌سازی استعاری «خشم»، «ترس» و «غم» در انگلیسی..... ۲۷
- ۵-۲. استعاره‌های حوزه عواطف در آثار ایرانی..... ۲۸
- ۱-۵-۲. روحی (۱۳۸۷): بررسی استعاره عواطف در زبان فارسی..... ۲۸
- ۲-۵-۲. منصوبی (۱۳۸۹): بررسی استعاره در زبان «درد» از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی..... ۲۸
- ۳-۵-۲. افراشی (۲۰۱۱): «شرم» در زبان فارسی: از منظر شناخت و فرهنگ..... ۲۹
- ۴-۵-۲. پیرزاد و همکاران (۲۰۱۲): بررسی تطبیقی استعاره‌های مفهومی عاطفی پایه در متون ادبی انگلیسی و فارسی..... ۲۹
- ۵-۵-۲. کریمی (۱۳۹۱): استعاره‌های مفهومی «درد» در گویش کردی ایلام از منظر معنی‌شناسی شناختی..... ۳۰

- ۲-۵-۶. صراحی (۱۳۹۱): بررسی مقابله‌ای استعاره عواطف در زبان‌های فارسی و انگلیسی بر اساس نظریه استعاره‌های مفهومی ۳۰
- ۲-۵-۷. طالبی (۱۳۹۱): بازتاب تصویرسازی «خشم» در زبان نابینایان و بینایان ۳۱
- ۲-۵-۸. ملکیان (۱۳۹۱): استعاره و احساس در گفتار روزمره : مطالعه موردی شهر تهران ۳۱
- ۲-۵-۹. موسوی‌نسب (۱۳۹۲): بازنمود استعاره مفهومی «عشق» در زبان ناشنویان بالغ در مقایسه با شنوایان فارسی‌زبان ۳۲
- ۲-۶-۳۳. استعاره‌های مفهومی حوزه «ترس» در آثار غیرایرانی ۳۳
- ۲-۶-۲. سرویده (۲۰۰۶): رویارویی با ترس: رویکردی پیکره‌بنیاد به استعاره‌های مفهومی «ترس» در انگلیسی و لیتوانیایی ۳۳
- ۲-۶-۳. ویجوان و جینگلین (۲۰۰۸): بررسی مقابله‌ای استعاره‌های «ترس» در انگلیسی و چینی ۳۵
- ۲-۶-۴. یان، نوپل و ولف (۲۰۱۰): الگوهای رایج در ترجمه استعاره: رویکردی پیکره‌بنیاد به ترجمه استعاره‌های حوزه «ترس» در انگلیسی و چینی ۳۵
- ۲-۶-۵. لین یینگ (۲۰۱۲): بررسی تطبیقی استعاره‌های مفهومی «ترس» در انگلیسی و چینی با رویکردی شناختی ۳۶
- ۲-۶-۶. اوستر (۲۰۱۲): تحلیل پیکره‌بنیاد مفاهیم عاطفی: مفهوم «ترس» در انگلیسی و آلمانی ۳۷
- ۲-۶-۷. آنسا (۲۰۱۴): فرهنگ در شناخت بدنمند: مفهوم‌سازی استعاری و مجازی «ترس» در آکان و انگلیسی ۳۷
- ۲-۷-۷. استعاره‌های مفهومی حوزه «ترس» در آثار ایرانی ۳۸
- ۲-۷-۱. استعاره‌های مفهومی حوزه «ترس» در آثار ایرانی ۳۸
- ۲-۸-۸. مطالعات معنی‌شناختی با رویکرد پیکره‌ای در آثار غربی ۳۸
- ۲-۸-۱. گریس و استفانوویچ (۲۰۰۶) : پیکره‌ها در زبان‌شناسی شناختی ۳۸
- ۲-۸-۲. گلین و فیشر (۲۰۱۰) : روش‌های کمی در مطالعات معنی‌شناسی شناختی ۴۰
- ۲-۸-۳. مکبری و هاردی (۲۰۱۲): زبان‌شناسی پیکره‌ای ۴۱
- ۲-۹-۹. مطالعات معنی‌شناختی با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی ۴۱
- ۲-۹-۱. جهانگردی و طاهری (۱۳۹۰): رویکردی پیکره‌ای به مطالعات معنایی ۴۱
- ۲-۱۰-۱۰. مطالعه استعاره‌های مفهومی با رویکرد پیکره‌ای در غرب ۴۲
- ۲-۱۰-۱. دینان و پاتر (۲۰۰۴): بررسی پیکره‌ای استعاره‌ها و مجازها در انگلیسی و ایتالیایی ۴۲
- ۲-۱۰-۲. دینان (۲۰۰۵) : استعاره و زبان‌شناسی پیکره‌ای ۴۳
- ۳-۱۰-۳. استفانوویچ و گریس (۲۰۰۶) : رویکردهای پیکره‌بنیاد در بررسی استعاره و مجاز ۴۵
- ۲-۱۰-۴. استفانوویچ (۲۰۰۶) : واژه‌ها و استعاره‌هایشان: رویکردی پیکره‌بنیاد ۴۶
- ۲-۱۱-۱۱. مطالعه استعاره‌های مفهومی با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی ۴۷

- ۱۱-۲-۱. معصومی و کردبچه (۱۳۸۹): استعاره‌های هستی‌شناختی در دست‌نوشته‌های کودکان..... ۴۷
- ۱۱-۲-۲. احمدی (۱۳۸۹): تشخیص استعاره‌های زبان‌شناختی با استفاده از MIPVU ۴۸
- ۱۱-۲-۳. حسامی (۱۳۹۰): بررسی تطبیقی استعاره‌های مفهومی در زبان‌های فارسی و اسپانیایی..... ۴۸
- ۱۱-۲-۴. دیلمقانی (۱۳۹۱): تحول تاریخی استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی: مطالعه موردی سمک عیار... ۴۹
- ۱۱-۲-۵. جولایی (۱۳۹۱): استعاره‌های مفهومی از منظر معنی‌شناسی‌شناختی: یک تحلیل پیکره‌بنیاد ۵۰
- ۱۱-۲-۶. افراشی و صامت (۱۳۹۳): استعاره‌های مفهومی رنگ در زبان فارسی: تحلیلی شناختی و پیکره‌بنیاد.. ۵۰
- ۱۲-۲. مطالعه استعاره‌های مفهومی عواطف با رویکرد پیکره‌ای در آثار غیر ایرانی ۵۱
- ۱۲-۲-۱. تیساری (۲۰۰۸): درباره مفهوم «غم»: بررسی پیکره بنیاد ۵۱
- ۱۲-۲-۲. رتوا (۲۰۰۸): بررسی استعاره‌های مفهومی عواطف برگزیده در زبان اسلواکی ۵۲
- ۱۲-۲-۳. تورکر (۲۰۱۳): رویکردی پیکره‌ای به استعاره‌های مفهومی در زبان کره‌ای: مطالعه موردی «خشم»، «شادی» و «غم»..... ۵۲
- ۱۳-۲. مطالعه استعاره‌های مفهومی عواطف با رویکرد پیکره‌ای در آثار ایرانی ۵۳
- ۱۳-۲-۱. افراشی و مقیمی زاده (۱۳۹۴): استعاره‌های مفهومی در حوزه «شرم» با استناد به شواهدی از شعر کلاسیک فارسی ۵۳
- ۱۳-۲-۲. زورروز (۱۳۹۲): استعاره‌های مفهومی «شادی» و «لذت» در زبان فارسی: یک تحلیل پیکره‌مدار ۵۴
- ۱۳-۲-۳. تباری (۱۳۹۴): استعاره‌های مفهومی «خشم» در زبان فارسی: رویکرد شناختی و پیکره‌ای ۵۴
- ۱۴-۲. جمع‌بندی ۵۵
- ۵۶..... **فصل سوم ملاحظات نظری**
- ۱-۳-۱. مقدمه ۵۷
- ۱-۳-۲. علم شناخت ۵۷
- ۱-۳-۳. زبان‌شناسی شناختی ۵۸
- ۱-۳-۴. معنی‌شناسی شناختی ۶۰
- ۱-۴-۳-۱. مقوله‌بندی و پیش‌نمونه‌ها ۶۱
- ۱-۴-۳-۲. مجاز ۶۲
- ۱-۴-۳-۳. استعاره مفهومی ۶۴
- ۱-۴-۳-۴. نگاشت ۶۵
- ۱-۴-۳-۲. اصل تغییرناپذیری ۶۶

- ۳-۴-۳-۳. انگیزش تجربی..... ۶۷
- ۳-۴-۳-۴. قراردادی بودن استعاره ۶۸
- ۳-۴-۴-۴. طبقه‌بندی استعاره‌ها ۶۹
- ۳-۴-۴-۱. استعاره‌های ساختاری ۷۰
- ۳-۴-۴-۲. استعاره‌های جهتی ۷۱
- ۳-۴-۴-۳. استعاره‌های هستی‌شناختی ۷۲
- ۳-۴-۴-۴. استعاره‌های تصویری ۷۴
- ۳-۴-۴-۵. طبقه‌بندی اِپرسیان (۱۹۹۷)..... ۷۴
- ۳-۴-۵. حوزه‌های مبدأ و مقصد ۷۷
- ۳-۴-۵-۱. حوزه‌های رایج مبدأ..... ۷۸
- ۳-۴-۵-۲. حوزه‌های رایج مقصد ۸۱
- ۳-۵. ساز و کار نظام مفهوم‌سازی ذهن در درک استعاره ۸۴
- ۳-۶. عواطف ۸۷
- ۳-۶-۱. استعاره‌های عواطف ۹۱
- ۳-۶-۲. مفهوم «ترس» ۹۳
- ۳-۶-۲-۱. ساز و کار عصب‌شناختی «ترس» در بدن ۹۴
- ۳-۶-۲-۲. هورمون‌های «ترس» ۹۵
- ۳-۶-۲-۳. حالت چهره به هنگام تجربه حس «ترس»: ۹۶
- ۳-۶-۲-۴. استعاره‌های ترس در زبانهای مختلف ۹۷
- ۳-۷. رویکرد پیکره‌ای به مطالعه استعاره ۱۰۰
- ۳-۷-۱. زبان‌شناسی پیکره‌ای ۱۰۰
- ۳-۷-۲. تعریف پیکره و انواع آن ۱۰۲
- ۳-۷-۳. رویکرد پیکره بنیاد و رویکرد پیکره‌مدار ۱۰۳
- ۳-۷-۴. رویکرد شناختی نسبت به زبان‌شناسی پیکره‌ای ۱۰۴
- ۳-۷-۵. شم و مشاهده ۱۰۵

۱۰۶	..... نمایانگر بودن	۳-۷-۶
۱۰۷	..... روش	۳-۷-۷
۱۰۷	..... استعاره در مطالعات پیکره‌ای	۳-۷-۸
۱۰۸	..... استفاده از پیکره‌ها در تحلیل استعاره	۳-۷-۹
۱۰۹	..... جمع‌بندی	۳-۸
۱۱۱	..... فصل چهارم تحلیل داده‌ها	
۱۱۲	..... مقدمه	۴-۱-۱۱۲
۱۱۳	..... شیوه‌های استخراج استعاره از پیکره	۴-۲-۱۱۳
۱۱۳	..... جستجوی دستی	۴-۲-۱۱۳
۱۱۳	..... جستجوی واژه‌های حوزه مبدأ	۴-۲-۱۱۳
۱۱۵	..... جستجوی واژه‌های حوزه مقصد	۴-۲-۱۱۵
۱۱۶	..... جستجوی واژه‌های حوزه مبدأ و مقصد	۴-۲-۱۱۶
۱۱۶	..... مروری بر اهداف پژوهش	۴-۳-۱۱۶
۱۱۷	..... معرفی روش پژوهش	۴-۴-۱۱۷
۱۲۱	..... پایگاه داده‌های زبان فارسی	۴-۵-۱۲۱
۱۲۳	..... تحلیل داده‌ها	۴-۶-۱۲۳
۱۲۳	..... فراوانی نام‌نگاشت‌ها	۴-۶-۱۲۳
۱۳۷	..... حوزه‌های مبدأ	۴-۶-۱۳۷
۱۴۰	..... تغییرات فیزیولوژیکی	۴-۶-۱۴۰
۱۴۴	..... اندام‌های بدن مرتبط با حس عاطفی ترس	۴-۶-۱۴۴
۱۴۵	..... جمع‌بندی	۴-۷-۱۴۵
۱۴۷	..... فصل پنجم جمع‌بندی	
۱۴۸	..... مقدمه	۵-۱-۱۴۸
۱۴۹	..... پاسخ به پرسش‌ها و محک فرضیه‌ها	۵-۲-۱۴۹
۱۵۱	..... نتایج فرعی	۵-۳-۱۵۱

- ۱۵۱-۳-۵. مقایسه استعاره‌های «ترس» در زبان‌های انگلیسی و فارسی
- ۱۵۷-۳-۵.۱. افعال حرکتی
- ۱۵۹-۳-۵.۲. تجسم‌بخشی ترس
- ۱۶۱-۳-۵.۳. استعاره‌های رنگ
- ۱۶۲-۳-۵.۴. استعاره‌های حیوان
- ۱۶۵-۳-۵.۲. مقایسه استعاره‌های «ترس» میان زبان فارسی و دیگر زبان‌ها
- ۱۶۵-۳-۵.۱. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و لیتوانیایی
- ۱۶۷-۳-۵.۲. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و آکان
- ۱۶۹-۳-۵.۳. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و آلمانی
- ۱۷۳-۳-۵.۴. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و عربی تونس
- ۱۷۴-۳-۵.۵. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و چینی
- ۱۷۶-۳-۵.۶. مقایسه مفهوم‌سازی «ترس» در زبان‌های فارسی و اسلواکی
- ۱۷۷-۳-۵.۳. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری عواطف
- ۱۷۸-۳-۵.۱. مقایسه نام‌نگاشت‌های «ترس» و «خشم»
- ۱۸۰-۳-۵.۲. مقایسه نام‌نگاشت‌های «ترس» و «شادی»
- ۱۸۲-۳-۵.۳. مقایسه نام‌نگاشت‌های «ترس» و «شرم»
- ۱۸۵-۴-۵. برخی مفاهیم ارزشی در مفهوم‌سازی «ترس» نزد فارسی‌زبانان
- ۱۸۷-۵-۵. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی
- ۱۸۸-۶-۵.۶. کاربردهای پژوهش
- ۱۸۸-۶-۵.۱. نظری
- ۱۸۸-۶-۵.۲. کاربردی
- ۱۸۹-۷-۵. جمع‌بندی
۱۹۱. منابع فارسی
۱۹۵. منابع انگلیسی
۲۰۲. واژه‌نامه

۲۰۳.....	فارسی به انگلیسی
۲۱۱.....	انگلیسی به فارسی
۲۱۹.....	پیوست‌ها
۲۷۴.....	Abstract

فهرست جدول‌ها

- جدول ۴-۱. فراوانی نام‌نگاشت‌های استعاره‌های مفهومی ترس ۱۲۳
- جدول ۴-۲. فراوانی حوزه‌های مبدأ در مفهوم‌سازی ترس ۱۳۸
- جدول ۴-۳. فراوانی تغییرات فیزیولوژیکی ۱۴۱
- جدول ۴-۴. فراوانی اندام‌های مربوط به حس ترس ۱۴۴
- جدول ۵-۱. نام‌نگاشت‌های استعاری مشترک ترس در زبان فارسی و انگلیسی ۱۵۲
- جدول ۵-۲. مقایسه افعال حرکتی مفهوم‌سازی ترس در زبان فارسی و انگلیسی ۱۵۸
- جدول ۵-۳. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری ترس در زبان فارسی و لیتوانیایی ۱۶۶
- جدول ۵-۴. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری ترس در زبان فارسی و آکان ۱۶۸
- جدول ۵-۵. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری ترس در زبان فارسی و آلمانی ۱۷۲
- جدول ۵-۶. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری ترس در زبان فارسی و عربی تونس ۱۷۳
- جدول ۵-۷. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری ترس در زبان فارسی و اسلواکی ۱۷۶
- جدول ۵-۸. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری حوزه‌های ترس و خشم ۱۷۸
- جدول ۵-۹. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری حوزه‌های ترس و شادی ۱۸۱
- جدول ۵-۱۰. مقایسه نام‌نگاشت‌های استعاری حوزه‌های ترس و شرم ۱۸۳

فهرست تصاویر

- شکل ۳-۱. مثلث ارتباط میان استعاره، بدن و فرهنگ ۷۵
- شکل ۳-۲. بخش‌هایی از مغز که در احساس ترس مشارکت دارند ۹۴
- شکل ۳-۳. محل غده آدرنال در بدن ۹۶
- شکل ۳-۴. حالت چهره به هنگام تجربه حس ترس ۹۷
- شکل ۵-۱. شکل ترس در زبان انگلیسی ۱۶۰
- شکل ۵-۲. شکل ترس در زبان فارسی ۱۶۱
- شکل ۵-۳. مقایسه نگاشت‌های جسمانی دو حس ترس و خشم ۱۸۰
- شکل ۵-۴. مقایسه نگاشت‌های جسمانی دو حس ترس و شادی ۱۸۲
- شکل ۵-۵. مقایسه نگاشت‌های جسمانی دو حس ترس و شرم ۱۸۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۳-۱. پنج حس عاطفی بنیادی بر اساس الگوی آنگرر و اشمیت (۱۹۹۹) ۸۹
- نمودار ۳-۲. سطوح شامل و زیرشمول عواطف بنیادی ۹۰
- نمودار ۴-۱. درصد فراوانی نام‌نگاشت‌های استعاره‌های مفهومی ترس ۱۲۵
- نمودار ۴-۲. درصد فراوانی حوزه‌های مبدأ در نام‌نگاشت‌های استعاره‌های مفهومی ترس ۱۴۰
- نمودار ۴-۳. درصد فراوانی تغییرات فیزیولوژیکی ۱۴۱
- نمودار ۴-۴. درصد فراوانی اندام‌های بدن مرتبط با حس ترس ۱۴۵

فصل اول

کلیات پژوهش

۱.۱. مقدمه

تا اواخر قرن بیستم، فرض بر این بود که فقط آن چه را محدود و محصور است می توان مطالعه نمود. به عقیده کتز^۱ و فودور^۲ (۱۹۶۳)، در ساختار یک نظریه معنایی، به معنای بافتی توجه نداریم و فقط معنای زبانی را در نظر می گیریم، به این دلیل که بافت بی نهایت است و نمی شود بی نهایت را مطالعه کرد. ولی امروزه عقیده بر این است که معنی برخاسته از بافت است و یکی از این بی نهایت ها، حوزه معنی و شناخت است. معنی شناسی در دنیا تبدیل به علمی شده است که از آمار و پیکره های وسیع کمک می گیرد.

از دهه ۹۰ میلادی به بعد، همزمان با گسترش و بهره گیری روزافزون از قابلیت های رایانه در به کارگیری پیکره ها، زبان شناسی پیکره ای تأثیر بسیاری بر توضیح کاربرد زبان، به خصوص در سطح واژگانی پیدا کرد. بسیاری از پژوهشگران تصریح نموده اند که زبان شناسی پیکره ای می تواند افق جدیدی را در مطالعه استعاره بگشاید. بلک^۳ (۲۰۰۴)، کولر^۴ (۲۰۰۲)، کامرون^۵ و دینان^۶ (۲۰۰۳).

نظریه استعاره مفهومی برای اولین بار در کتاب لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) مطرح شد و از آن زمان تاکنون این مبحث در معنی شناسی شناختی توجه زیادی را به خود جلب کرده است. مهم ترین نکته این نظریه این است که استعاره فقط یک ویژگی سبکی زبان ادبی^۷ نیست بلکه این تفکر و ذهن انسان است که دارای ماهیت استعاری است. استعاره های مفهومی چنان با زبان روزمره عجین شده اند که سخنوران بی آن که خود بدانند در قالب این استعاره ها فکر کرده و می اندیشند (راسخ مهند، ۱۳۹۲).

---

¹ J.Katz

² J.A. Fodor

³ J.Charteris- Black

⁴ V.Koller

⁵ Cameron

⁶ Deignan

⁷ Figurative

حوزه‌ای دیگر که اخیراً با استقبالی چشمگیر در میان زبان‌شناسان شناختی روبرو شده حوزه عواطف^۱ است. به دنبال این استقبال، رویکرد جدیدی در معنی‌شناسی شناختی شکل گرفت که در آن، زبان، پیوندی پویا و اجتناب‌ناپذیر با حوزه عواطف و علم شناخت دارد. از سویی دیگر، در سال‌های اخیر پژوهش‌ها و مطالعات بسیاری در ارتباط با زبان و گفتار روزمره در قالب نظریه استعاره مفهومی انجام شده است. با مروری بر پژوهش‌های صورت‌گرفته در این حوزه به کمک پیکره‌ها، کاربرد روش‌های زبان‌شناسی پیکره‌ای بیش از پیش نمایان شده است. از همین رو پژوهش حاضر به مطالعه پیکره‌ای استعاره‌های مفهومی عواطف و از بین عواطف نیز به بررسی حوزه مفهومی «ترس» در زبان فارسی پرداخته است.

۲.۱. مسئله پژوهش

در قرن بیست و یکم با شکوفایی پژوهش‌هایی در عصب‌شناسی و علم شناخت، نقش و جایگاه بنیادین عواطف در رشد شناختی، زبان و فرهنگ مشخص شد. امروزه معناشناسی عواطف^۲ با رویکردی شناختی مورد توجه پژوهشگران و زبان‌شناسان قرار گرفته و پژوهشگران بسیاری با رویکرد شناختی و روش پیکره‌ای به مطالعه عواطف در لایه‌های مختلف آن روی آورده‌اند. با مطرح شدن نظریه استعاره‌های مفهومی توسط لیکاف^۳ (۱۹۸۷)، پژوهش‌های متعددی در مورد مفهوم‌سازی عواطف در قالب استعاره‌ها صورت گرفت. حتی برخی از زبان‌شناسان شناختی در آثار اخیر به مقایسه استعاره‌های مفهومی عواطف در زبان‌های مختلف از منظر تفاوت‌های الگوهای فرهنگی پرداخته‌اند. در گذشته پژوهش‌هایی که درباره استعاره‌های مفهومی عواطف در زبان فارسی انجام گرفته بود بر پایه داده‌های محدود و غیر قابل اتکاء یا از طریق پرسش‌نامه‌های روان‌شناختی که توسط شرکت‌کنندگان تکمیل می‌شد، صورت می‌گرفت. در این

---

¹ emotions

² semantic of emotion

³ G.Lakoff

میان نیاز به پژوهش‌هایی در زبان فارسی در حوزه استعاره‌های مفهومی عواطف با رجوع به پیکره‌های وسیع زبانی احساس شد. امروزه در کشور ما با تلاش متخصصان ایرانی و طراحی پیکره‌های زبان فارسی، امکان مطالعات با رویکرد پیکره‌ای به مطالعات زبانی از جمله استعاره‌های مفهومی فراهم شده است. یکی از این پیکره‌ها که از گستردگی و امکانات زیادی برخوردار است پایگاه داده‌های زبان فارسی^۱ است که در سال ۱۳۸۴ به کوشش دکتر سید مصطفی عاصی در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی طراحی شد. هدف از ایجاد این پایگاه، فراهم نمودن پیکره‌ای مطلوب بوده است که با وجود حجم عظیمی از داده‌های زبانی با گستردگی و گوناگونی‌های بسیار، دارای ساختاری بسامان و منطقی است تا امکان هرگونه جستجو و دستیابی سریع به موارد مورد نیاز را در هر زمان فراهم نماید (عاصی، ۱۳۸۲). پیش از این نیز اساتید و دانشجویانی در مقالات و پایان‌نامه‌های خود به بررسی استعاره‌های مفهومی عواطف در حوزه‌های مفهومی «خشم»، «شادی» و «شرم» با تکیه بر داده‌های پیکره‌ای پرداخته‌اند. برای مثال افراشی، طالبی و حقیقین (۱۳۹۱) به بررسی استعاره‌های «خشم» در زبان نابینایان پرداخته‌اند. افراشی، عاصی و زوروز (۱۳۹۳) به بررسی استعاره‌های «شادی» در زبان فارسی پرداخته‌اند. افراشی و مقیمی‌زاده (۱۳۹۴) استعاره‌های «شرم» را در شعر کلاسیک فارسی مورد بررسی قرار داده‌اند. افراشی و تباری (۱۳۹۳) نیز به بررسی استعاره‌های «خشم» در زبان فارسی پرداخته‌اند. در میان آثار غربی نیز مقالات متعددی توسط زبان‌شناسانی چون آنسا^۲ (۲۰۱۴)، یان^۳، نوئل^۴ و وولف^۵ (۲۰۱۰)، سرویده^۶ (۲۰۰۶) و آتاناسیادو^۷ (۱۹۹۸) به نگارش درآمده است. لازم به ذکر است در میان پژوهش‌های انجام شده در زبان فارسی، یک مورد بررسی استعاره‌های مفهومی «ترس» وجود داشت که داده‌های مورد پژوهش آن بر پایه

---

^۱ <http://pldb.ihcs.ac.ir>

^۲ G.N.Ansah

^۳ D.Yan

^۴ D.Noel

^۵ H.Wolf

^۶ R.Sirvyde

^۷ A.Athanasiadou

شم زبانی نویسندگان بود که بنا بر آنچه گفته شد، پایه مستحکمی برای نتیجه‌گیری‌های قابل استناد به دست نمی‌دهد.

پایگاه داده‌های زبان فارسی و امکانات وسیع آن منبع استخراج داده‌ها در این پژوهش قرار گرفته است تا بدین ترتیب مشکلات پژوهش‌های پیشین یعنی داده‌های محدود و خارج از بافت و در نتیجه ابهام در نتایج مرتفع گردد. پژوهش حاضر درصدد است تا به بررسی استعاره‌های مفهومی «ترس» به روش پیکره‌ای در زبان فارسی بپردازد. به بیانی دیگر در این پژوهش به دنبال آن هستیم تا دریابیم فارسی‌زبانان حوزه انتزاعی «ترس» را بر مبنای درک کدام حوزه‌های عینی درمی‌یابند.

۳.۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

در قرن حاضر مطالعه عواطف از آن رو اهمیت یافته است که این مهم زیربنای ارتباط و تعاملات اجتماعی است و زبان مهم‌ترین نظام ارتباطی است که بشر در اختیار دارد، به همین سبب زبان‌شناسی با مطالعه عواطف پیوندی غیر قابل انکار یافته است. شناخت جنبه‌های مختلف عواطف به لحاظ بازنمود زبانی آنها و نیز حصول شناخت درباره فرهنگ‌ها و جهان‌بینی آنها حائز اهمیت است. از طرفی بررسی جنبه‌های کاربردی استعاره‌های مفهومی نیز تنها با رجوع به پیکره‌های وسیع زبانی امکان‌پذیر است و این‌گونه پژوهش‌ها جنبه‌های جدیدی از کاربرد استعاره‌های مفهومی را نمایان می‌سازد.

این پژوهش منطبق بر روش‌های معناشناسی قرن بیست و یکم در مطالعه استعاره‌های عواطف انجام می‌گیرد. بر این اساس پژوهش حاضر به روش پیکره‌ای انجام می‌شود؛ پژوهشگر سعی دارد تا با تکیه بر پیکره نمونه زبان فارسی معاصر (پایگاه داده‌های زبان فارسی) به استخراج استعاره‌های مفهومی «ترس» در زبان فارسی بپردازد. سپس پربسامدترین واژه‌های حوزه مبدأ را شناسایی نموده و در گام

آخر اندام واژه‌هایی که با حس عاطفی «ترس» در ارتباط می‌باشند را مشخص نماید و نیز در پایان، نتایج این پژوهش را با سایر پژوهش‌های انجام گرفته در خصوص استعاره‌های عواطف مقایسه کند.

۴.۱. جنبه نوآوری و جدید بودن در پژوهش

با توجه به پیشرفتی که امروزه در مطالعات پیکره‌ای به چشم می‌خورد، و از سوی دیگر با توجه به اهمیت مطالعه استعاره‌های مفهومی و همچنین با عنایت به پژوهش‌هایی که قبلاً در مورد استعاره‌های مفهومی عواطف در پیکره فارسی انجام شده است مانند پایان‌نامه کارشناسی ارشد زوروز (۱۳۹۲) با عنوان «استعاره‌های مفهومی شادی و لذت در زبان فارسی، تحلیلی پیکره مدار» و تباری، (۱۳۹۴) با عنوان «استعاره‌های مفهومی خشم در زبان فارسی، رویکرد شناختی و پیکره‌ای»، به نظر می‌رسد پژوهش و تحقیق در مورد استعاره‌های حوزه‌های دیگر عواطف با رویکرد پیکره‌ای در ادامه مسیر بتواند به تکمیل این برنامه پژوهشی کمک کند.

۵.۱. پرسش‌های پژوهش

- ۱- مفاهیم حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های مفهومی «ترس» در زبان فارسی، بر اساس جستجو در پیکره پایگاه داده‌های زبان فارسی کدامند؟
- ۲- پربسامدترین مفهوم در حوزه مبدأ استعاره‌های «ترس» در زبان فارسی، بر اساس جستجو در پیکره پایگاه داده‌های زبان فارسی کدام است؟
- ۳- بر اساس داده‌های پیکره‌ای زبان فارسی، حس عاطفی «ترس» با کدام اندام‌های بدن در ارتباط است؟